

ressuscitaren la Inquisició. Per pura utilitat política. La paranoia davant la diversitat, que tenen tan arrelada des de llavors, no té solució de continuïtat fins als nostres dies (ja saben: *antes roja que rota*).

El Comte Duc d'Olivares li escrivia a Felip VI¹⁰: *Tenga V. M. por el negocio más importante de su Monarquía, el hacerse Rey de España; quiero decir, Señor, que no se contente V. M. con ser Rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sinó que trabaje y piense con consejo mudado y secreto, por reducir estos reinos de que se compone España, al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia, que si V. M. lo alcanza, será el Príncipe más poderoso del mundo*¹¹. La supressió de la diversitat, ja sense dissimulacions ni manies, la posà definitivament en pràctica el primer Borbó, Felip V¹², després d'haver aconseguit, *manu militari*, la sobirania que les nostres institucions polítiques de representació general no li havien atorgat¹³. Sota monarquies, repúbliques i dictadures, a través dels segles, la cosa ha continuat. Si volen mostres ben recents d'aquesta paranoia, en trobaran de fresquíssimes a la premsa diària.

Aquesta segona Inquisició, però, malgrat l'aparença d'institució eclesiàstica, ja no era controlada per la Cúria romana, sinó que tenia el seu organisme màxim, el *Consejo de la Suprema y General Inquisición* o, més curt, *La Suprema*, a la península. Els seus membres eren designats per la Corona espanyola, d'entre el clergat procedent de la noblesa més afí políticament. No obstant, amb el temps tendí a fer-se autònoma, com totes les estructures de poder basades en el terror. Una butlla pontificia de Sixt IV retragué als inquisidors que es moguessin més per l'afany de pillatge que pel de la salvació de les ànimes, el seu objectiu teòric. Carles II, el darrer Àustria, demanà a la Inquisició una llista de les confiscacions, per reclamar el «seu» terç del botí; *la Suprema* de Madrid li respongué que els seus papers no els fiscalitzava ningú, l'hi donà una part –pels volts

d'un cinc per cent, és a dir menys d'una sisena part del terç pretès- i l'amenaçà amb l'excomunió, si no deixava de protestar.

De fet, no és que aquesta Inquisició perseguís només els que havien abraçat públicament el catolicisme i seguien practicant el judaisme clandestinament: la relació de causes de fe està plena de processos instruits per motius estrictament religiosos. A confessors que havien fet proposicions sexuals a feligreses seves, per exemple. Llavors, se'ls prohibia confessar: a vegades, només a les dones; podien seguir confessant als homes. Poques vegades, se'ls suspenia a *divinis*. O de processos a persones que havien fet afirmacions diverses com, per exemple, el d'un tal Antonio Moguer, que digué que *anar els solters a casa pública i fer l'acte carnal, no era pecat*. El pobre Antonio, després d'abjurar *de levi*, fou condemnat a diverses penitències espirituals i, passats sis dies, a confessar i combregar, presentar el certificat d'haver-ho fet i visitar tres esglésies¹⁴. Les penes no eren sanguinàries, en aquests casos.

Cenyint-nos als fets de la segona meitat del XVIII a Mallorca, sembla que la cosa va anar més o menys com diré. Feia anys que la pràctica clandestina del judaisme era corrent. Els practicants disposaven de rabins i sinagoga encoberts i, amb les precaucions corresponents, més o menys observades, celebraven els seus ritus. Prohibir sobre el paper i tolerar en la praxi: el vell procediment per conservar la discrecionalitat en l'exercici del poder. El 1666, una embarcació que duia un grup de jueus que anaven d'Orà cap a Liorna, fondejà al port de Ciutat. El vaixell fou inspeccionat pels funcionaris de la Inquisició. Els sorprengué trobar un jove, d'uns setze o disset anys, que parlava perfectament el castellà. Resultà ser Alonso López; anava a Liorna, a casar-se. La resta de jueus, després de passar un temps empresonats, foren deixats en llibertat per seguir el viatge. López fou «hàbilment» interrogat¹⁵ i, després de negar-ho durant un temps, acabà confessant

¹⁰Quart de Castella; tercer d'Aragó.

¹¹Extret de *Instrucción que dió el 1625 el Conde-Duque a Felipe IV, sobre el gobierno de España*. Fragments publicats a *Historia de España: textos y documentos de historia antigua, media y moderna, hasta el siglo XVII*, pags. 674-675 (Ed. Labor. Barcelona, 1984), la qual ho extreu, al seu torn, de l'obra de Gregorio Marañón sobre el Comte Duc, publicada per Espasa Calpe, Madrid, 1936 (pgs. 425-431 d'aquesta darrera).

¹²Cinquè de Castella; nostre, *por derecho de conquista*.

¹³Les nostres Corts havien elegit monarca Carles III, un Habsburg.

¹⁴*El Tribunal de la Inquisición en Mallorca. Relación de Causas de Fe*. Vol. I. Miquel Font, Editor. Palma de Mallorca, 1986.

¹⁵En temps d'en Franco, la premsa del règim en deia així, de la tortura policiaca.

que havia nascut a Madrid i que havia estat batejat. Després de viure un temps a Màlaga, havia anat amb el seu pare a Orà, on havien abraçat el judaisme. Abans no confessés, però, els tribunals de Granada, Madrid i Màlaga ja havien enviat proves per acusar-lo d'heretgia. El 10 de gener del 1674 l'inquisidor convocà una *Consulta de fe*. El vot fou favorable a lliurar-lo a la justícia secular¹⁶. *La Suprema* ho aprovà el 13 de febrer i, el 13 de gener del 1675, fou cremat viu. Per a la majoria dels illencs era la primera vegada que veien una mort així, i l'*acte de fe*, presenciat per trenta mil persones, impressionà molt tothom. Uns, començaren a buscar jueus per tot arreu; els que més o menys clandestinament practicaven, al seu torn, enardits pel martiri del seu coreligionari, es refermaren en la seva fe.

Un destacat convers, Pere Onofre Cortès, digué que *López havia mort servint el seu Déu i aquell que moria pel seu Déu seria sens dubte coronat al cel*. El 26 d'agost del 1677, l'Inquisidor donà ordre d'arrest contra Pere Onofre Cortès, per aquestes manifestacions. El 14 de setembre, ampliaren l'ordre a la seva muller i al segrest dels seus béns. El 13 d'octubre fou empresonat, junt amb la muller i altres tres conversos. En un any, se n'empresonarien dos-cents trenta-set, als quals els foren confiscats els béns. La rapinya fou tan important que un noble mallorquí, el comte de Montenegro, adreçà un memorial a la Corona queixant-se que el comerç de l'illa havia quedat seriosament amenaçat i que la reducció de la base impositiva, havia deixat la previsió d'impostos tan minvada que calia gravar excessivament la resta de contribuents. Els empresonats s'organitzaren i, tot admetent culpes menors, abjuraren dels seus «errors» i se salvaren de morir, després que la Inquisició enderroqués solemnement la casa on celebraven els serveis religiosos, sembrés el terreny amb sal i hi posés una columna amb una inscripció al·lusiva¹⁷. Empresonats i tot, continuaven practicant el judaisme, feien els dejunis i s'abstenien de menjar els aliments prohibits per la seva fe. Cal fer esment que la pena de presó, llavors, no comportava necessàriament l'estada en un calabós -podia ser també una espècie de llibertat condicional; així, la Inquisició els enviava, durant el dia, a guanyar-se la subsistència i s'estalviava la despesa de mantenir-los. Per altra part, amb els suborns als seus carcellers, també alleujaven les seves condicions de vida. Els béns segrestats, eren subhastats i adquirits a cap preu per testaferrós del propi Inquisidor, Francisco Rodríguez de Cossío Barreda, o substituïts per altres de valor inferior, abans de la subhasta. Els béns confiats per conversos a clergues tinguts per poc connivents amb la Inquisició, en alguns casos, s'havien salvat de la requisita però no foren recuperats; el receptor negava haver-los rebut o en retornava una ínfima part, amb qualsevol excusa. Empobrits, condemnats a vestir la gramalleta que els estigmatitzava, víctimes de persecució per la seva fe, molt vigilats quan sortien en llibertat, el sentiment de comunitat només podia créixer.

El crèdit necessari per a la pràctica del comerç s'havia perdut: cap cristià hi volia tenir tractes. Aquesta restricció provocava la reducció de l'oferta i el corresponent encariment de les mercaderies. Així, doncs, per causa de la seva «dèria herètica», la vida era més cara, i la gent els en culpà. Els conversos veieren que si es quedaven a Mallorca, no podrien sobreviure a la persecució. I decidiren anar-se'n. Alguns, amb suborns, obtingueren salconduïts de la Inquisició per anar a establir-se en altres llocs. Embarcats cap als ports de Barcelona, València o Alacant, s'anaren establint en diversos llocs: Niça, Alexandria, Liorna... Rafael Valls, rabí, el seu cunyat Rafael Agustí Pomar i Miquel Tarongí, amb les seves famílies i unes quantes més, havien de partir d'amagat cap a València, per seguir camí a un lloc on poguessin practicar lliurement la seva fe, a principis del 1683. La detenció d'una filla d'en Valls, Aina, ajornà la fugida.

El sentiment de pertànyer a una comunitat amenaçada, els feia prendre les corresponents precaucions respecte dels seus propis membres. Així, un tal Rafael Cortès d'Alonso, àlies *Cabeza Loca*¹⁸, casat amb una cristiana, fou bandejat pels seus, família directa inclosa. La seva revenja fou denunciar-los,

començant per Pere Onofre Cortès, el seu mentor religiós. El 23 d'octubre del 1685, *La Suprema* torna a ordenar que l'arrestin. La resta de conversos, tot i que *Cabeza Loca* ja havia mort, temien que podien haver estat igualment denunciats, tot i que no s'emprenen accions immediates en contra d'ells. Rafael Crespi Cortès, un argenter mallorquí, després de passar uns anys empresonat a Toledo, torna a Mallorca, on fa vida de cristià: menja llagosta¹⁹ i altres aliments prohibits²⁰. Pere Onofre Cortès prova de reconvertir-lo, sense èxit; la comunitat li fa el buit i Crespi els denuncia al seu confessor.

El 1688 és designat Inquisidor de Mallorca, Pedro Guerrero de Bolaños. Amb ell, la Inquisició local comença una activitat frenètica. L'arrest de Pere Onofre Cortès el febrer del 1688 i de la seva dona, el mes següent, decideix a la resta a fugir immediatament. Rafael Valls i una colla més, contracten un vaixell anglès fondejat al port, i es proposen marxar el 7 de març. Ja embarcats, una tempesta els impedeix sortir a mar obert. Tornen a casa seva amb totes les precaucions, però és inútil. La Inquisició els ha descobert i els empresona. Els judicis duraren tres anys. Se'ls condemnà a mort. Únicament, si abjuraven de la seva fe, serien executats a garrot i cremat el seu cadàver; altrament, serien cremats de viu en viu. Només tres d'ells, Rafael Valls²¹, el seu deixeble Rafael Benet Tarongí i la seva germana, Caterina Tarongí, es mantingueren fermes. La primavera del 1691 es dugueren a terme quatre actes de fe, resultat d'aquests tres anys de judicis. El primer se celebrà el 7 de març, a l'església dels dominicans, amb gran concurrència d'autoritats i poble. El segon, el dia 1 de maig, a la mateixa església, amb molta més pompa i assistència. El tercer, el dia 6 de maig; en aquest, foren condemnats Rafael Valls i els germans Tarongí. El darrer, el dia 2 de juliol, ja no tingué la rellevància dels altres tres.

En total, els condemnats foren: el 7 de març del 1691, 15 reconciliats, cap d'ells a la pena capital; l'1 de maig del 1691, 21 relaxats, tots condemnats al

garrot i foguera, per haver abjurat; el 6 de maig del 1691, 21 relaxats, 14 en persona (11 escanyats al garrot i cremats i 3 cremats en viu) i 7 en efígie; i el 2 de juliol del 1691, 20 reconciliats (17 en vida i 3 pòstumament) i 3 relaxats (1 cremat en efígie i 2 en persona). La narració dels quatre actes de 1691, feta pel jesuïta gironí Francesc Garau, fou publicada el mateix any, amb el títol *La Fee Triunfante*²². És conegut el passatge on descriu, amb una ferocitat a les antípodes de la caritat cristiana, la terrible mort del rabí Rafel Valls i els seus²³. Potser més revelador ens és, encara, la forma d'oposar-se als arguments dels rabins empresonats, en tractar-se d'un teòleg: *¿Pero qué se había de entender de Escritura Sagrada un Jabonero o un negociante de cintillas? No els rebut, sinó que els menysté, emparant-se en les professions que encobreixen el ministeri clandestí dels dos oponents.*

La maledicció heretada –si n'és de bèstia l'assumpte–, ja no és per als descendents dels jueus conversos, sinó per als que porten algun dels quinze cognoms mallorquins popularment coneguts com a xuetes: Aguiló, Bonnin, Cortès, Fortesa, Fuster, Martí, Miró, Picó, Pinya, Pomar, Segura, Tarongí, Valentí, Valleriola i Valls²⁴. Hi ha mallorquins amb cognoms d'origen judaic evident, com Salom o Maimó; cap d'ells és té per xueta. Resulta que el Tribunal Suprem de Madrid manava periòdicament que es repintessin els sambenets (la llista dels relaxats, penjada al claustre de Sant Francesc); l'Inquisidor General de Mallorca féu repintar només els dels relaxats entre 1675 i 1693, els quals coincideixen quasi amb els quinze cognoms. Sembla que es va considerar que si es pintaven tots, en sortien massa dels que presumien de cristians vells. Hi havia hagut el costum de donar el propi cognom als conversos que s'apadrinava, en batejar-los; algunes generacions més tard, però, duia massa feina anar demostrant la «puresa de sang», si hom tenia el seu cognom a la llista dels maleïts.

Retreure aquests fets sembla provocar un desagradable sentiment de culpa vicària en alguns mallorquins d'avui; modestament, crec que si això va passar llavors a Mallorca, era perquè en aquell temps i espai es va provocar allò que els marxistes en deien *les condicions objectives*. Ni els mallorquins ni cap altra col·lectivitat humana, globalment considerada, és millor o pitjor que les altres. Ma-lauradament, la llavor d'aquestes barrabasades es troba en la naturalesa humana; en la credulitat davant les anàlisis simplistes dels profetes de la felicitat universal, absoluta i eterna.

Quasi acabat aquest article, surt a la llum –i ben bé a casa nostra, a més–, una nova crida a l'extermini d'un poble; dels jueus, altra vegada: l'imam exmatancer del barri sabadellenc de Can Puiggener –realment ex?–, en nom de Déu també, predica el genocidi. Vist el maremàgnum que s'ha armat, n'ha fet retractació pública; privadament, ja sorprendria més que l'hagués fet. Ara caldria, doncs, que a ell i als que pensen com ell, els féssim entendre el món on viuen: que la seva autoritat està limitada a l'àmbit religiós, que les seves opinions només les poden fer respectar a qui ho accepti, i que no poden esperar que, perquè és tolerant, la societat confondrà el respecte a la llibertat de culte amb la passivitat davant la incitació al crim. Als diaris d'avui, el President de la Generalitat diu que, d'aquí vint anys, tindrem Mossos que portaran noms islàmics; això no és cap problema, però que tothom tingui ben clar, des d'ara, que no es poden arrestar les dones que van pel carrer sense el «xador», posem per cas. Fer complir a tots els habitants d'aquest país la mateixa Llei que complim els d'aquí no és discriminatori: és igualitari. S'ha infligit massa sofriment, s'ha vessat massa sang, en nom de Déu.

¹⁶Que era qui es tacava les mans de sang.

¹⁷Aquesta casa es trobava prop del portal de Santa Margarida, més o menys on conflueixen el carrer de Sant Miquel i el carrer dels Oms, a Ciutat.

¹⁸Tota la documentació contemporània és en castellà, i amb aquesta expressió consta el motiu; Carme Riera el restitueix per *Cap de Trons*.

¹⁹El peix sense escata està prohibit per la llei de Moisès. Com les altres prohibicions alimentàries jueves, té un origen profilàctic.

²⁰Bàsicament, la carn de porc i, com a líquid de cocció, el seu greix –que substitueixen per oli d'oliva.

²¹La persistència de Valls i dels seus es cantava, encara molts anys després: En Valls duia sa bandera / i en Tarongí es penó, / amb sos Xuetes darrera / que feien sa processó. / Com es foc li va arribar / a ses rues des calçons / li deia *Felet*, no et dons / que ta carn no es cremarà.

²²LA FEE TRIVNFANTE, EN QVATRO AVTOS CELEBRADOS EN MALLORCA POR EL SANTO OFICIO DE LA INQVISICION EN QVE AN SALIDO OCHENTA I OCHO REOS I TREINTA I SIETE RELAIADOS SOLO VVO TRES PERTINACES. EXPRESSADA POR EL R. P. FRANCISCO GARAV de la Compañia de Iesus, Calificador del Santo Oficio, Examinador Sinodal de este Obispado, Excatedratico de Prima de Teologia en el Colegio de Barcelona, i oi Retor del Colegio de Montesion de la misma Compañia. I LA DEDICA A LOS MVI ILLVSTRES MAGnificos Señores Iurados de la Ciudad, i Reino de Mallorca. Con licencia en Mallorca en la Empronta de la Viuda Guasp. Año 1691.

²³El fogó dels jueus fou situat lluny de la Murada; al costat de l'actual plaça Gomila.

²⁴Qui porti algun d'aquests cognoms, però no sigui descendent de mallorquins, no tindrà avantpassats jueus, amb quasi total seguretat. O, almenys, no pot motivar-ho en el cognom.